

vis autem ad poenitendum, speciale habet quæstionem motivum illud, quo sœpe excita-  
mūr ad agendam poenitentiam ob timorem  
pœnæ; de quo in particulari dicemus inferius,  
disput. 5, quæ erit de attritione.

## SECTIO VI.

*Utrum actus pœnitentiae supernaturalis sit.*

1. *Probatur ex Scriptura et Patribus.* — Omissis variis opinionibus, quas infra com-  
modius attingemus, dicendum est primo, ac-  
tum christiane pœnitentiae supernaturalem  
esse. In hac assertione conveniunt Theologi  
omnes, ut videre licet in Div. Thom. hic, art.  
5, et 1. 2, q. 109, art. 6, q. 113, art. 3; et  
Bonav. in 2, d. 28, art. 2, q. 1; Gregor., d.  
26, q. 1; Marsil., q. 17. Et ex recentioribus  
videri potest Vega, lib. 6 in Trident., c. 13, et  
Opusc. de Justific., q. 11; Bellarmin., lib. 1 de  
Pœnit., c. 3; et Soto in 4, dist. 14, q. 2; et  
Ruardus, art. 6 et 7 contra Luther.; et Jacobus  
Latomus, lib. 1 de Justific., c. 3. Estque illa  
pars de fide, nimurum hunc actum talem esse,  
ut sine divina et supernaturali gratia exerce-  
ri non possit; hujusmodi autem actum su-  
pernaturale vocamus. Et probatur primo ex  
Scriptura sacra et Patribus, nam in divina  
Scriptura sicut fides et charitas, ita etiam pœ-  
nitentia dicitur esse donum Dei, quo loquen-  
di modo explicari solent supernatura et  
gratuita dona; ergo. Major patet 2 ad Ti-  
mot. 2: *Nequando Deus det illis pœnitentiam  
ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a  
diaboli laqueis; ex quo testimonio hanc veri-  
tatem confirmat Fulgent., lib. de Fide ad Petr.,  
c. 31; et Aug., lib. 5 contra Julian., c. 3, di-  
cens: Nisi ipse dederis, quis agit pœnitentiam?* Et Leo Papa, epist. 91, dicens: *Pœnitentiam ea Dei credimus inspiratione conce-  
ptam, dicente Apostolo, Nequando Deus det il-  
lis pœnitentiam.* Quod optime confirmatur ex  
illo Actor. 3: *Hunc principem et salvatorem  
Deus exaltavit dextera sua ad dandam pœni-  
tentiam Israeli, et remissionem peccatorum.* Utrumque ergo est donum Dei, quod nobis  
per merita Christi conceditur. Et hoc ipsum-  
est, quod Ezech. 6 promittitur: *Dabo vobis  
cor novum, et spiritum novum ponam in medio  
vestri, et auferam cor lapideum de carne res-  
tra, et dabo vobis cor carneum;* quod testimo-  
nium sœpe Augustinus ad hoc propositum ex-  
ponit, præsertim 1 lib. contra duas epist. Pe-  
lagianorum, c. 20. Idemque sumitur ex om-  
nibus locis, in quibus a Deo petimus, ut nos

convertat, ut admonuit Conc. Trident., sess.  
6, c. 5; et prius Hieronym. in id Jerem. 31:  
*Converte me, Domine, et convertar, postquam  
enim convertisti me, egi pœnitentiam.* Et Cœ-  
lestinus P. in ep. ad Episcopos Galliæ, c. 41,  
ex similiibus Ecclesiæ orationibus id confir-  
mat.

2. *Probatur assertio ex Conciliis.* — *Præcludit evasio.* — Secundo probatur ex Conciliis,  
et definitionibus Ecclesiæ, nam Concilium Araucis. II, can. 4, sic inquit: *Si quis, ut a  
peccato purgetur, voluntatem nostram Deum  
exspectare contendit, non autem, ut etiam pur-  
gari velimus, per Sancti Spiritus infusionem  
et operationem fieri confitetur, resistit Spir-  
itu S. dicens, Præparatur voluntas a Domino,*  
etc., et can. 7 et 25 habentur definitiones ge-  
nerales, de actibus ad salutem pertinentibus.  
Expressius vero hoc docet ac definit Concilium Trident., sess. 6, c. 6 et can. 3: *Si quis  
(inquit) dixerit sine præveniente Spiritus S.  
inspiratione, atque ejus adiutorio hominem cre-  
dere, sperare, diligere, aut pœnitere, sicut oportet,  
ut ei justificationis gratia conferatur, ana-  
thema sit.* Ubi eodem modo docet gratiam  
esse necessariam ad actum pœnitentiae, sicut  
ad actum fidei, spei ac dilectionis; ergo sentit  
eodem modo esse supernaturale. Nec dici  
potest, pœnitentiam, quatenus fidei et amori  
conunctam, esse supernaturale, non quia  
in se supernaturale sit, sed quia vel directio  
fidei, vel amoris imperium seu ordinatio su-  
pernaturale est. Hoc (inquam) dici non po-  
test, tum quia alias eodem modo dicere quis  
posset spem, vel amorem non esse in se ac-  
tus supernaturales, sed solum quoad direc-  
tionem fidei; vel e converso fidem secundum  
se non esse supernaturale, sed ut informa-  
tam charitate. Tum etiam quia Concil. non  
tantum copulatum seu complexive definit,  
gratiam esse necessariam ad collectionem il-  
lorum actuum, sed divisim et copulative ad  
singulos illorum actuum esse necessariam  
gratiam; et ideo non sine causa utitur die-  
tione disjunctiva, aut. Non potest ergo secun-  
dum fidem negari, quin pœnitentia, simpli-  
citer loquendo, actus sit supernaturale. De-  
qua veritate legi possunt multa apud Inno-  
cent. P., ep. 25 et 26; Leonem, ep. 84, alias  
86; Augustin., lib. 2 contra duas ep. Pelag.,  
c. 10, et lib. de Gratia et libero Arbit., c. 17;  
Ambros., lib. 10 in Lucam, circa illa verba:  
*Conversus Dominus respexit Petrum; et Chry-  
sost., hom. 41 ad Populum.*

3. *Assertio probatur ratione.* — *Objectio.* —

*Solvitur.* — Tertio probatur ratione sumpta  
ab effectu, et ex principiis fidei. Nam aliquis  
actus pœnitentiae est ultima dispositio ad gra-  
tiam; debet autem esse actus supernaturalis;  
ergo actus pœnitentiae est supernaturalis.  
Dicetur fortasse, dispositionem ad gratiam de-  
bere esse supernaturale ex dilectione chari-  
tatis, includit enim detestationem peccati  
propter Deum summe dilectum; atque ita  
non concludi actum pœnitentiae esse super-  
naturale, nisi quoad hanc relationem. Sed  
contra primo, nam ostensum est singulos ac-  
tus in illa dispositione inclusos, esse super-  
naturales, ex doctrina Concilii Tridentini. Et  
ratione etiam ostendi potest, quia ad ultimam  
dispositionem ad gratiam non solum  
non sufficit actus naturalis, verum etiam nul-  
lus naturalis actus per se necessarius est,  
tum quia tota ultima dispositio est ejusdem  
ordinis cum forma; tum quia si aliquis natu-  
ralis actus esset per se necessarius ad dis-  
positionem talem, illum posset homo naturæ  
viribus inchoare et perficere, per se loquen-  
do, et seclusis extrinsecis impedimentis, vel  
difficultatibus; atque ita per illum posset suæ  
salutis initium efficere, quod est contra sa-  
nam doctrinam. Secundo, quia eadem est fere  
ratio de actu pœnitentiae et amoris, ut statim  
ostendemus.

4. *Quorundam Theologorum opinio de su-  
pernaturalitate pœnitentiae.* — *Fundamentum  
eorum.* — *Confirmatur.* — *Confirmatio alia.* —  
*Confirmatur tandem.* — Ut autem veritatem  
hanc et declaremus amplius et probemus,  
sciendum est, nonnullos Theologos asse-  
ruisse actum pœnitentiae secundum se, et se-  
cundum totam entitatem suam, naturalem  
esse, ideoque fieri posse per naturales vires  
liberi arbitrii, licet prout exigitur a Deo ad  
salutem, aliquid supernaturale necessarium  
sit, quod a divina gratia pendet. Ita sentit  
Durand. in 2, d. 28, q. 5; Scot., in 4, d. 14,  
quest. 2, art. 1; Gabriel, quæstione prima; et  
Cajet., t. 1 Opusc., tract. 4, q. 1. Fundamen-  
tum eorum esse potuit, quia hoc satis est ad  
intelligendam Scripturam, et definitiones  
Concil.; ideo enim Trident. addit particulam il-  
lam, *sicut oportet*, ut significet gratiam esse  
necessariam, non propter pœnitentiam abso-  
lute, sed propter speciale modum, quem  
Deus requirit; alioqui vero nulla appetet ra-  
tio, propter quam voluntas non possit suis vi-  
ribus detestari quod turpe est, et contra ra-  
tionem; imo tanto facilius id poterit, quanto  
ratio malitiæ major fuerit, cum naturalis pro-

5. *Refellitur hæc opinio, et contraria sen-  
tentia robatur.* — *Explicatur vis rationis.* —  
Ad excludendam hanc sententiam dico se-  
cundo hunc actum esse supernaturale in-  
trinsece, id est, in iis, quæ illi vere et rea-  
liter insunt, ac denique in ejus entitate.  
Quam partem probo ex illis verbis Concil. Tri-  
dent., sess. 6, can. 3: *Si quis dixerit, sine Spi-  
ritus S. inspiratione, et ejus adiutorio posse  
aliquem pœnitere, sicut oportet, anathema sit.*  
In quo canone suppono, quatuor illa verba,  
quæ Concilium ponit, scilicet *credere, spera-  
re, diligere, et pœnitere*, non sumi complexive,  
seu collective, sed divisive, seu copulati-  
ve, ut dixi, quia intentio Concilii non est de-  
finire illa Dei auxilia esse necessaria ad om-

nes hos actus simul sumptos, sed etiam ad eorum singulos; alioqui non esset de fide, ad credendum, ut sic, esse necessariam gratiam, et similiter ad amandum, quod est manifeste falsum, ut constat ex toto discursu Concilii in tota illa sessione, et ex aliis antiquioribus, Arausiano, et Milevit., et ex communi consensu Patrum et Theologorum. Igitur juxta hanc definitionem Concilii actus poenitentiae talis est, ut sine gratia excitante et adjuvante fieri non possit; ergo est in se supernaturalis. Patet consequentia, quia actus naturalis fieri potest sine hujusmodi auxiliis; nam, licet auxilium gratiae possit esse utile ad facilius efficiendum naturalem actum, non tamen est simpliciter necessarium, loquendo de singulis actibus, ut late 1. 2, q. 109, art. 2 et 3. Et explicatur vis hujus rationis, nam, si actus poenitentiae quoad omnia intrinseca est naturalis, solumque dicitur esse supernaturalis per acceptationem extrinsecam Dei, id est, quia acceptatur a Deo, ergo ad eliciendum illum actum non requiritur Spiritus Sancti inspiratio, ejusque speciale adjutorium, quod est contra definitionem Concil. Trid. Sequela probatur, quia homo potest suis viribus elicere illum actum, et quidquid intrinsece in illo est; ergo ad hoc non requiritur illa inspiratio vel adjutorium. Rursus postquam homo suis viribus elicuit talem actum, Deus sua voluntate gratuita potest illum acceptare, adeo ut Cajetan. dicat, stante aequali operatione et actione duorum hominum, Deum acceptare pro sua voluntate actum unius ut sufficientem dispositionem, et non alterius sed ad hanc acceptationem non est necessaria inspiratio, vel adjutorium Spiritus Sancti, quia illa acceptatio non est hominis operatio, ad quam illa auxilia requiri solent, sed est sola Dei voluntas extrinsecus acceptans; unde illa acceptatio non est principium efficienti actum, sed ordine naturae supponit actum suum effectum. Eademque ratio est de informatione gratiae, nam haec solum consistit in infusione habitualis gratiae, quae sanctificando personam, morali quodam modo dignificat et sanctificat actum, et hoc modo dicitur informare illum. Ad hanc ergo informationem nihil novi operatur homo, sed jam passive se habet, supposita priori efficientia actus; ergo ad illam informationem non est necessaria gratia excitans, vel adjuvans; si ergo neque propter efficientiam ipsius actus necessaria est, non est cur sit necessaria.

6. Argumentum ad hominem contra Sco-

tum. — Urgetur. — Evidenter rejicitur. — Accedit contra utramque sententiam; nam rogo ab Scoto, an actus poenitentiae acceptetur a Deo, seu informetur gratia, quia supernaturalis est; vel e converso ideo tantum sit supernaturalis, quia acceptatur a Deo, vel informatur gratia. Si primum, ergo supernaturalitas actus non consistit in sola acceptatione vel informatione extrinseca, sed est aliquid aliud, quod in actu supponitur, ratione cuius est acceptabilis, et proportionatus, ut informetur gratia; illud ergo est aliquid intrinsecum actui. Si secundum, aperte repugnat Concilio, quia acceptari a Deo, vel informari gratia, non est aliquid, quod fieri a nobis debeat, sed a solo Deo; ergo in tali actu nihil est efficiendum, propter quod gratia excitans, vel adjuvans necessaria sit. Deinde Concilium ait, si quis dixerit, aliquem sine praedictis auxiliis gratie posse ita poenitere, ut ei justificationis gratia conferatur, errare in fide; ergo requirit auxilium ad actum illum, ut supponitur ad collationem gratiae, et est ratio seu causa in suo genere, ob quam gratia confertur. Hanc enim vim habet illa particula Concili, *sicut oportet*, scilicet in ipso actu aliquid fieri ex vi auxilii divini, ratione cuius est sufficiens dispositio ad gratiam. Præterea est ratio evidens, quia alias actus poenitentiae prout est dispositio ad gratiam, esset actus mere naturalis, quia, ut sic, antecedit informationem gratiae, per quam solam constituitur in esse actus supernaturalis. Et similiter talis actus ex sola naturali dignitate esset acceptabilis Deo, quia solum est supernaturalis quatenus acceptatur; ergo quidquid in illo supponitur, ut acceptabilis sit, est mere naturale. Hæc autem omnia non admittentur a Theologis Catholicis, quia Pelagianum sapiunt errorem. Et ideo ipse Scotus, in 1, d. 44, dixit, ideo posse peccatorum salvari, quia Deus potest eum sua gratia prævenire, et in 4, d. 22, q. unica, art. 2, ait, hominem resurgere a peccato, quia Deus dat illi gratiam ad resurgentem, et videtur loqui de operante et cooperante gratia.

7. Ad hominem contra Cajetanum. — Durand. impugnatur. — Simili modo argumentatur contra Cajetanum, interrogando, an actus poenitentiae sit supernaturalis, quia procedit ab auxilio, vel e converso, ideo ad illum sit necessarium auxilium, quia supernaturalis est. Si secundum, habemus quod intendimus, nam supernaturalitas actus non erit sola relatio ad auxilium, sed erit aliquid

absolutum in actu, ratione cuius requiritur auxilium. Et revera Concilia ideo ad hujusmodi actus requirunt auxilia gratiae, quia vires liberi arbitrii sunt imbecilles, et insufficientes ad illos efficiendos. Unde si Cajetanus eligat priorem partem, parum consentanea loquitur ad doctrinam Conciliorum; nam sequitur, ad hujusmodi actum non esse necessarium auxilium gratiae, ut fiat in sensu diviso, sed solum in sensu composito, ut ab auxilio gratiae procedat, esse necessarium tale auxilium, quod absurdum est. Cur enim exigetur a nobis talis operandi modus, si actum æque bonum per nos ipsos operari possunt. Unum est intensio; at vero nulla intensio certa, aut determinata necessaria est ad verum poenitentiae actum, etiam ad illum qui est sufficiens dispositio ad gratiam, ut infra ostendam; ergo ratione solius intensonis, non potest actus dici supernaturalis, neque propter eam solam causam potest gratia esse necessaria ad illum. Maxime, quia si intensio sit connaturalis actui, per eamdem facultatem fieri potest, per quam substantia actus; si autem talis intensio fingatur extraordinaria, et excedens naturam actus, illa nec requiritur, nec frequenter habetur a vere poenitentibus; ergo ratione illius, neque est necessaria gratia, neque actus est supernaturalis. Alius modus hujusmodi actus esse potest duratio ejus, de qua eadem argumenta fieri possunt, quia nulla definita duratio necessaria est ad verum poenitentiae actum, etiam ut esse potest dispositio ad gratiam, quod infra ostendemus; et præterea eadem virtute, qua homo elicit aliquem actum, potest in illo durare per aliquod tempus; et id satis est ad actum poenitentiae. Nam licet ad extraordinariam, vel diuturnam perseverantiam in illo actu sit etiam extraordinaria gratia, aut virtus necessaria, hoc tamen impertinens est, quia hujusmodi diurna duratio ad virtutem vel effectum poenitentiae necessaria non est. Denique dici posset modus talis actus extensio ejus ad plura objecta, seu peccata; tamen juxta vera principia philosophiae, hæc extensio non est aliud ab ipsa entitate indivisibili actus, quæ habitudinem habet ad talia objecta. Et præterea in præsenti actus poenitentiae habet extensionem ad objectum juxta exigentiam motivi in quo fundatur, ut sequente sectione exponam. Ex quo motivo habet etiam suam essentiam et speciem; et ideo hic modus non est accidentalis, neque in reipsa distinctus ab essentia, vel entitate ipsius actus. Præter hos autem modos nullus aliud excogit

8. Poenitentiae actum esse supernaturale in entitate probatur. — Poenitentia non est supernaturalis ratione intensionis. — Nec ratione

tari potest in actu, qui sit illi intrinsecus, seu in illo inhærens, a quo habeat actus quod supernaturale sit; ergo hoc habet ex vi suæ essentiæ et speciei. Et ratio a priori sumenda est ex eo quod nunc dicebam, nimurum motum talis actus esse superioris ordinis, et excedens omne naturale motum; actus autem debet esse proportionatus motivo, seu objecto formaliter, et ideo etiam est superioris et supernaturale ordinis. Quod amplius explicabo respondendo fundamento contrariae sententiae.

**9. Fundamento contrario satisfit.** — *In quo ponant aliqui modum perfectum paenitendi.* — *Refellitur.* — **Quid dicendum sit.** — Ad fundamentum ergo superius positum respondeatur imprimis, falsum esse per solum illum modum habitudinis, seu denominationis extrinsecæ, satis explicari doctrinam Conciliorum et Patrum, ut satis a nobis ostensum est. Deinde dicitur, ex nulla ratione naturali colligi posse hunc actum esse in entitate sua naturalem, quia, licet voluntas virtute sua naturali possit aliquo modo detestari peccatum, ut statim dicam, non tamen omni modo, præsertim perfecto. Pœnitentia autem Christiana, de qua agimus, esse debet perfectus actus saltem in specie et in ordine virtutis. Nonnulli autem hanc perfectionem in hoc solum ponunt, quod voluntas ex parte sua elevatur ad altiorem modum operandi, quamvis ex parte objecti nihil sit, quod non posset efficaciter et formaliter attingi per naturales actus voluntatis; nam circa idem omnino objectum materiale et formale potest Deus elevere voluntatem ad eliciendum actum supernaturale quoad substantiam, etiamsi voluntas circa illud idem posset naturalem actum efficer. Sed hoc mihi non omnino probatur, tum quia, licet fortasse id possit facere Deus, tamen non est consentaneum naturis rerum, et consequenter nunquam talis modus operandi exigitur secundum ordinariam legem; tum etiam quia verius existimo, juxta doctrinam Conciliorum et Patrum in materia de gratia, non posse aliquem operari perfecte circa objecta supernaturalium actuum ex formalibus motivis eorum sine auxilio gratiae. Et ideo in præsenti dicendum est, dari in actu Christianæ pœnitentiae motivum adeo supernaturale, ut non possit voluntas, suis viribus, in illo solo fundata, efficaciter detestari peccatum; quale autem illud sit, declaro.

### Prima confirmatio solvitur.

**10. Ad primam igitur confirmationem de virtute morali, dicendum imprimis est, dari quemdam actum pœnitentiae, id est, detestationis peccati, elicitorum a virtute theologali, scilicet charitate. Et in rigore ad doctrinam fidei defendendam, et intelligendam definitionem Concilii Tridentini sufficit confiteri, hunc actum esse supernaturale; nam quando Concilia loquuntur de pœnitentia, non tractant de virtute illa speciali, quam vocamus justitiam ad Deum; quod enim detur talis virtus, non pertinet ad doctrinam fidei. Tractant ergo de pœnitentia absolute pro detestatione peccati, et præserit de illa, quæ ad remissionem peccati disponit, ad quod maxime confert detestatio ex charitate. Hæc ergo supernaturalis est ex eodem motivo, ex quo ipsa charitas, scilicet ex bonitate divina, quatenus est in Deo, ut est finis supernaturalis ita excedens humanam naturam, ut non habeat cum illo naturalem connexionem, nec dependentiam, aut inclinationem; nam hinc provenit, ut diligere hunc finem super omnia propter solam bonitatem suam, excedat vires humanæ nature; et inde etiam est, ut detestari peccatum efficaciter, et super omnia, solum quia huic bonitati repugnat, sit supra easdem vires. Secundo dicitur, probabilius esse, dari virtutes morales per se infusas, in quibus etiam potest assignari objectum formale supernaturale ex conformitate ad supernaturalem rationem, seu legem, in qua semper fundantur proprii actus harum virtutum. Quod clarius appetat in virtute religiosis, quæ aliquo modo attingit Deum ipsum. Unde etiam illum respicit, ut supernaturalem finem, et cultum proportionatum illi tribuit; pœnitentia autem vel est ipsa religio, vel in hoc æqualis, et ejusdem rationis cum religione, nam etiam attingit Deum, ut supernaturalem finem, a quo peccatum avertit; unde aliquid supernaturale respectu illius efficaciter vult, scilicet, recompensare offensam, et illam expellere, etc. Et ideo merito Concilium Arausic. ita definit hanc voluntatem esse supernaturalem, sicut voluntatem credendi. Petitur autem in illa confirmatione aliud dubium, quod in sequente sectione commodius explicabitur.**

### SECTIO VII.

*An detur aliqua pœnitentia naturalis.*

**1. Pœnitentia requisita duplex.** — Duobus modis solet accipi pœnitentia, ut in superioribus distinximus, scilicet late et generatim, et prout habet speciale honestatem. Si ergo loquamur late de pœnitentia, prout est generalis virtus, sic quælibet virtus sub propria ratione potest detestari peccatum sibi contrarium. Et ideo sicut datur virtus moralis acquisita, quæ potest elicere naturalem actum virtutis, ita potest eadem virtus elicere naturalem detestationem et odium vitii sibi contrarii. Hoc ergo modo clarum est posse dari naturalem pœnitentiam. Et de hac naturali pœnitentia præcipue videtur loqui Augustinus, lib. de Duab. animab., c. 14 et 15, cuius verba supra citavimus. Et de eadem loquitur Arist. 7, Ethic., c. 7, cuius verba etiam supra retuli. Et fortasse in eodem sensu dixit Plato 9 de Legibus, sæpe aliquem nova peccata committere, quia non expiavit commissa.

**2. Quid de peccato, ut offensa Dei est.** — *Ratione naturali cognoscitur peccatum esse offensionem Dei.* — *Ratio redditur.* — At vero, si loquamur de detestatione peccati, quatenus offensa Dei est, difficilius est, an possit aliquo modo naturaliter haberi. Nam aliqui Theologi dubitant, an possit ratione naturali cognosci, nostris peccatis Deum offendere. Et partem negantem indicant Scot., in 4, d. 14, q. 3, et Durand., q. 4, qui consequenter aiunt, illam detestationem non posse haberi absolute ex sola ratione naturali, quamvis supposita illa cognitione, undecumque habeatur, dicant ex parte voluntatis detestationem illam posse naturaliter haberi. Mihi tamen probabilius videtur, ratione naturali cognosci, peccatum esse offensionem Dei, ut est auctor, gubernator, et finis naturæ. Quod sentit Vega, lib. 13 in Trident., c. 25, et insinuat Tertull., lib. de Pœnit., c. 5, dicens: *Ignorantes Dominum nulla exceptio tueatur a pena, quia Deus in aperto constitutus est, et vel ex ipsis rebus comprehensibilem ignorare non licet.* Ubi non loquitur tantum de cognitione Dei absolute, sed quatenus nostris peccatis offenditur; hæc enim cognitione est, quæ non excusat a propria pena peccato debita. Favet etiam D. Thom., superiori quæst., art. 7, ut ibi attigi in Com., et disp. 1, sect. 2. Ratio vero est, quia divina providentia lumine naturali cognoscitur, et consequenter Deum esse universalem gu-

bernatorem et legislatorem; item cognoscitur Deum esse finem ultimum naturalem hominis supra omnia diligendum, in cuius consecutione naturalis hominis beatitudo consistit. Ex his autem principiis non obscure colligitur, Deum offendere peccatis hominum, vel quia ejus præceptum, et obedientia contemnitur, vel quia in ratione finis ultimi aliquid ei præfertur.

**3. Naturaliter potest homo detestari peccatum, ut est offensa Dei.** — Hac igitur cognitione supposita, sive ex propria scientia, sive ex humana fide et traditione comparetur, etiam potest homini naturaliter desplicere peccatum commissum, ob hanc peculiarem rationem, quod cedat in offensionem Dei. Probatur, quia etiam illa ratio mali est propter se detestabilis, imo et detestabilior quam aliæ, cum sit gravior cæteris; estque repugnans ipsi naturæ et naturali rationi; ergo potest homo, per se loquendo, illam detestari actu naturali. Et confirmatur, ac declaratur, nam homo potest viribus naturæ diligere Deum, ut finem ultimum et naturale; ergo potest odisse quidquid contrarium est huic dilectioni; sed peccatum, ut sic, est contrarium divinæ dilectioni; ergo potest etiam dolere de peccato quatenus offensa Dei est. Qui enim amat aliquem, facile dolet quod eum offendit, et qui ad unum terminum accedit, etiam virtute potest a contrario recedere. Qui ergo cognoscit peccatum esse contrarium Deo, qua virtute potest Deum diligere, potest etiam peccatum detestari.

**4. Primum corollarium.** — *Sicut amor Dei, ita detestatio peccati, et propositum non peccandi naturaliter haberi potest.* — *Semper tandem cum duplice imperfectione.* — **Prima.** — **Secunda.** — Ex quo colligitur, ita sentiendum esse de hac naturali detestatione peccati, et de proposito iterum non peccandi, ejusque efficacia et perfectione, sicut aliquis senserit de naturali dilectione Dei, ut est finis naturæ, nam eadem est utriusque actus ratio, et eamdem servant inter se proportionem, quam similes actus supernaturales servant inter se. Est autem probabile, posse hominem pro aliquo instanti, aut brevi tempore, diligere Deum auctorem naturæ super omnia absoluto actus et efficaci, quantum est ex parte sui affectus, pro illo brevi tempore; eodem ergo proportionali modo poterit detestari peccatum, ut illi contrarium, quia objectum totum naturale est, et consequenter etiam actus et causa ejus; impedimenta vero et difficultates, quæ pos-

sunt homini occurrere ad talem actum eliciendum, non pro unoquoque instanti, aut brevi tempore occurunt; et ideo simpliciter non repugnat hujusmodi actum elicere. Semper tamen habet hujusmodi actus duplēcēm imperfectionem, si intra limites puræ naturæ sistamus. Prima est cujusdam inefficaciam in ordine ad effectum, propter quam absolute inefficax dici solet, quia talis amor, dolor, aut propositum, per sese consideratum, et auxiliis gratiæ destitutum, non potest esse constans, nec diu suis contrariis resistere, quia non potest homo suis viribus totam naturæ legem multo tempore implere. Secunda imperfectio, quæ ex hac nascitur, redundat aliquo modo in determinationem ipsius effectus, quatenus ipsam perseverantia, vel peccati carentia potest objective cadere in propositum voluntatis, et virtualiter includi in odio, seu detestatione peccati. Sic enim, nisi propositum illud nitatur aliquo modo in spe auxilii divini, non potest omnino absolute ferri in illud objectum, quod homini secundum se moraliter impossibile est; spes autem talis auxilii supernaturalis est, et ideo ex hac parte detestatio peccati ex auxilio gratiæ perfectior est, magisque absoluta; illa vero, quæ naturalis est, aliquo modo est imperfecta, quamvis continere possit absolutum odium peccati, includens propositum cavendi illud, quantum est ex parte sua, id est, conandi et faciendi quod potuerit, ad vitandum peccatum.

5. *Secundum corollarium.* — Hinc vero ulterius colligi videtur, posse hominem stando in pura ratione naturali, postquam peccavit, et Deum offendit, habere etiam naturale desiderium placendi Deo et expellendi a se peccatum, præsertim si intelligeret, se non posse consequi suam naturalem beatitudinem, in statu peccati existentem. Quia cum naturaliter appetat esse beatus, naturaliter etiam desiderare potest, impedimenta beatitudinis auferri. Item quia si quis hominem offendit, ex naturali inclinatione et honestate appetit placare illum; multo ergo magis Deum, si ejus offensio cognita sit. Item, quia, si homo naturaliter cognoscit providentiam Dei, cognoscit etiam peccatorum vindictam; ergo vel hac ratione desiderabit habere Deum placatum. Unde fit, ut his etiam rationibus et motivis induci possit ad naturale odium peccati ac detestationem ejus.

6. *Objectio.* — Dices: non potest homo naturaliter cognoscere, esse sibi possibile placare

Deum offensum; ergo neque potest id appetere, neque ob eam causam detestari peccatum. Antecedens patet, tum quia nullum medium cognoscitur per naturalem rationem, quo possit homo placare Deum offensum; tale enim medium non potest esse naturæ, sed gratiæ, et ideo non potest esse naturaliter cognitum; tum etiam quia alias etiam spes consequendi veniam peccati commissi esset actus naturalis, quod repugnat non solum D. Thom., quæstione præcedenti, art. 7, ad 1, sed etiam Concil. Trid., sess. 14, cap. 4, ubi ait, pœnitentiam cum spe veniæ esse Spiritus Sancti donum.

7. *Solvitur.* — Respondeatur: si sit sermo de venia peccati, quæ vere tollit culpam, et restituit hominem in Dei gratiam et benevolentiam, non oportet ut homo per lumen naturæ cognoscat, hujusmodi veniam esse possibilem, aut datum esse aliquod medium ad illam obtinendam; nihilominus tamen, ut bene notat Ledes., 1 p. quarti, q. 26, art. 1, non repugnat cognoscere, vel potius suspicari, posse Deum remittere peccati pœnam, et consequenter etiam tollere debitum ejus per moralem condonationem, nihil cognoscendo de ordine gratiæ. Et similiter conjectare posset homo, nullum esse medium magis accommodatum ad hanc remissionem obtinendam, quam sit detestatio ac dolor peccati commissi; quo modo etiam Ovidius in lib. 1 de Ponto, de suis diis dixit:

Sæpe levant pœnas, erepta que lumina reddunt  
Dum bene peccati pœnituisse vident.

Unde, quod attinet ad spem, dicendum est, spem veniæ supernaturalis, per gratiæ et justitiæ restitutionem, non posse cognosci aut haberi lumine aut viribus naturæ. Addo etiam, illius imperfectæ veniæ non posse haberi certam spem, quia hæc fundatur in verbo et promissione Dei, quæ non potest lumine naturali cognosci. Sed de hac re latius agitur in 1. 2, q. 109, ubi disseritur, et quam efficax possit esse ille actus, et quantum valere possit ad remissionem peccati, vel nunc, vel in statu puræ naturæ.

8. *Occurritur tacitæ objectioni.* — Nec vero doctrina hæc repugnat dictis in præcedenti sectione (ut in quadam objectione, seu confirmatione ibi relata opponebatur), quia motivum detestandi peccatum, non tantum naturale, sed etiam supernaturale esse potest; et illud quod supernaturale est, excellentius est et efficacius ad convertendam voluntatem

et omnem peccati malitiam detestandam. Est autem minus proportionatum imbecillitati humanae naturæ, eo quod supernaturalis regula, et finis etiam, ac legislator supernaturalis naturam excedant, et cum illa non habeant necessariam connexionem, et multa complectantur, quæ impossibilia sunt per naturæ vires; et ideo, sicut perfectus amor charitatis supernaturalis est, ita etiam perfectus dolor pœnitentiae. Hinc vero facile etiam evitatur inconveniens, quod supra inferebat Cajetanus de certitudine justificationis. Ut enim justificatio sit incerta, satis est, quod possit dari aliquis naturalis actus pœnitentiae. Eo vel maxime, quod de ipsis etiam actibus naturalibus vix potest homo certum iudicium ferre, qua ratione aut motivo præcipue fiant; unde multo minus potest perspicere qualitatem ac modum et gradum sui actus seu dispositionis. Item, quia de ipsomet actu supernaturali incertum est, quando et quomodo ad remissionem peccati sufficiat, ut videbimus disputat. seq.

#### SECTIO VIII.

*Utrum verus pœnitentiae actus esse debeat universalis de omnibus peccatis.*

1. *Ratio dubitandi.* — Ratio dubitandi est, quia voluntas nihil amat, nec detestatur, nisi quod illi per actuale cognitionem proponitur; sæpe autem exercet homo actum pœnitentiae non cogitans de omnibus peccatis, sed de uno, vel altero tantum, ut experientia constat; ergo. In contrarium est, quia vera pœnitentia avertit voluntatem simpliciter a peccato, et inde est, ut non possit unum peccatum sine alio tolli; ergo non potest unum sine alio displicere; ergo vera displicentia peccati ex pœnitentia, necessario est de omnibus peccatis.

2. *Duplex potest esse universalis detestatio peccati.* — Duobus modis intelligi potest, detestationem peccati esse universalem, scilicet formaliter, vel virtualiter. Formaliter voco, quando ad talem detestationem antecedit in intellectu recognitio peccatorum omnium, siue illa distincta sit per expressam propositionem singulorum peccatorum, sive confusa, ita tamen ut formalem distributionem contineat. Virtualiter autem erit dolor universalis, quando, licet peccatum, de quo cogitatur, particulare sit, ratio tamen detestandi illud est sufficiens ad avertendam voluntatem ab omni peccato. Solet quidem citari Cajet. quod universaliter neget, posse affectum contra

#### Assertio 1.

3. Primo igitur certum est, non omnem actum pœnitentiae esse formaliter universalem ex parte objecti actu cogitati. Hoc convincit prima ratio dubitandi proposita.

#### Assertio 2.

4. Deinde certum est, non omnem veram detestationem peccati esse universalem virtualiter. Nam quoties motivum est particolare, et pertinens ad determinatam virtutem, detestatio non extenditur, etiam virtualiter, ad peccata contraria aliis virtutibus. Facile patet exemplis, nam qui detestatur, verbi gratia, adulterium, propter propriam turpitudinem ejus, non propterea odio habet furtum; imo cum illa detestatione potest simul esse propositum furandi; et ita est in aliis. Ratio vero est, quia illa vitia nec sunt contraria tali virtuti, neque habent necessariam connexionem cum illo motivo detestandi.

#### Assertio 3.

5. *Declaratur primo ex assensu fidei.* — Dico tertio: quando ratio detestandi aliquod peccatum est communis omnibus mortalibus pec-

catis, et omnino similis et ejusdem rationis cum illis, tunc licet detestatio peccati sit particularis formaliter, et in objecto materiali, nihilominus est universalis virtualiter, et simpliciter avertit voluntatem ab affectu mortalis peccati. Hoc sumo ex D. Thom., quæstione sequente, art. 3, et rationem insinuat, quia ubi est eadem ratio, est idem effectus. Declarari autem potest imprimis a simili, ex sensu fidei; nam licet interdum versetur circa definitam aliquam veritatem, si tamen sit ex puro motivo fidei, semper est universalis virtualiter, id est, includens hunc affectum ex parte credentis, nimurum, illum esse paratum ad credendum quameunque aliam veritatem sub illo motivo sufficienter propositam: quia motivum est omnino idem in omnibus particularibus objectis materialibus; et in eo talem habent connexionem omnes illæ veritates particulares, ut non possit una negari, quin destruantur omnes. Quod a contrario etiam explicatur, quia propter hanc causam non potest aliquis vera fide credere unum articulum, si alium sufficienter propositum neget; idem ergo erit, quoties motivum simile fuerit.

6. *Declaratur secundo ex propria materia.* — Secundo declaratur in propria materia, nam qui detestatur unum peccatum mortale propter timorem æternæ pœnæ, necesse est, ut virtute detestetur omnia mortalia, quia per quodlibet incurritur æternæ pœnæ reatus; et per unum contrahitur non minus quam per omnia, quamvis quoad gravitatem et intensiōnem pœnæ non sit æqualitas; quo modo intelligi potest illud Jacobi 2: *Qui in uno offendit, factus est omnium reus.* Similiter, qui detestatur unum mortale, quia est ita contrarium charitati, ut dissolvat amicitiam cum Deo, virtute detestatur omnia, quia in omnibus est malitia, seu aversio similis, quoad illam rationem. Ex quibus exemplis potest duplex formari ratio. Prima est, nam qui efficaciter intendit aliquem finem, virtute et implicite vult media necessaria ad illum finem, et e converso, qui efficaciter odio habet aliquod malum, et intendit omnino fugere illum, virtute vult vitare quidquid inducere potest tale malum; quia voluntas efficax secum affert executionem, quantum est in potestate volentis; sed in præsenti qui detestatur unum peccatum efficaciter propter aliquod ex dictis motivis universalibus, intendit absolute vitare tale malum formaliter; ut qui detestatur furtum propter metum gehennæ,

absolute intendit vitare pœnam æternam, et sic de cæteris; ergo virtute vult vitare omnia, quæ inferunt talis pœna reatum. Secunda ratio est, quia hoc motivum est (ut ita dicam) totum in singulis, et totum in omnibus peccatis, et omnia peccata talem habent connexionem respectu illius, ut non possit illud odio haberi absolute, nisi in singulis et omnibus peccatis odio habeatur; sed per veram detestationem alicujus peccati propter tale motivum, perfecte et absolute odio habetur ipsummet motivum; ergo in illo virtute diphilicet omnia peccata, quæ induunt talem rationem mali.

*Assertio 4. — Actum pœnitentiae specialiter sumpæ esse virtualem detestationem omnium mortalium.*

7. Atque hinc possumus quarto probabiliere concludere, actum pœnitentiae specialiter sumpæ, ut est quædam justitia ad Deum, si sit perfectus, absolutus et efficax, esse virtualem detestationem omnium mortalium, etiamsi expresse circa unum tantum versetur. Probatur ex præcedente assertione, nam motivum hujus virtutis universale est omnibus peccatis mortalibus, et est ejusdem rationis in omnibus illis, quatenus omnia et singula continent gravem offenditionem et injuriam Dei, quam hæc virtus detestatur. Ergo detestando unum peccatum præcise propter vitandam hanc injuriam, virtute detestatur omnia cætera. Et confirmari potest, nam si quis non dolet expresse de omnibus peccatis, nec materialiter de uno, vel alio, sed indefinite dolet solum quod offenderit Deum propter malitiam talis offenditionis, ibi virtute dolet de qualibet offenditione, quia non est minor ratio de una, quam de alia; ergo qui detestatur aliquod peccatum propter divinam offenditionem præcise, virtute detestatur omnia, quia per illum actum simpliciter et absolute dolet de ipsa divina offenditione.

8. *Contra quartam assertionem opinatur Medina.* — *Exemplis confirmatur.* — Contra hanc vero assertionem opinatur Medina in Cod. de Pœnit., tract. 1, q. 12, art. 2, in quodam solutione ad 2, ubi quadam distinctione utitur, dicens, aliud esse dolere de peccato quatenus offensa Dei est, aliud, quia offensa Dei est; et in priori modo admittit conclusiōnem a nobis positam, non vero in posteriori, quia in priori modo per illum reduplicativam

denotatur, dolorem illum virtualiter haberi de omnibus peccatis, saltem confuse, et in genere; in posteriori autem modo solum inducit causa, ex qua non satis colligitur virtualis detestatio omnium peccatorum. Ratio autem est, quia in voluntate, præter rationem, quæ est ex parte objecti, concurret libertas voluntatis, ex qua sola provenire potest, ut existente eadem ratione operandi circa duo objecta, velit unum, et non aliud. Ergo, quamvis voluntas ex sua libertate amet, vel odio habeat aliquod objectum quia tale est, non sequitur, quod velit omnia, quæ talia sunt, quia licet ex parte objecti illa sit causa, tamen simpliciter non est causa totalis sic volendi, cum una ex præcipuis causis sit libertas ipsius voluntatis. Quod his exemplis confirmat, nam possum velle aliquid operari, quia est consentaneum rationi; ex quo non sequitur, ut velim operari quidquid est rationi consentaneum, quia sum liber ad volendum unum, et non aliud. Item possum velle aliquid facere, ut Petro inferam injuriam; nec propterea cogor, ut velim omnem injuriam facere Petro. Item non sequitur: *Lego Francisco centum, quia filius meus est;* ergo cuilibet filio lego centum. Nec sequitur: *Video Joannem, quia est mihi præsens;* ergo video omnes mihi præsentes. Ergo similiter non sequitur: *Detestor furtum, quia offensa Dei est;* ergo detestor omnem Dei offenditionem.

9. *Quæ difficultates oriuntur ex Medina sententia.* — Sed in hac sententia difficilis est ad explicandum illa distinctio de propositione reduplicativa, et causali, ad rem præsentem applicata, quia omnis propositio reduplicativa denotat causam et rationem ob quam tale prædicatum subjecto convenient. Unde semper potest in causalem resolvi, seu per causalem explicari, ut, si homo est risibilis, quatenus est rationalis, recte etiam dicitur esse risibilis, quia est rationalis. Ergo quoties homo detestatur peccatum, quatenus offensa Dei est, vere etiam ac proprie dicitur detestari peccatum, quia offensa Dei est. Hæc autem causalis propositio non indicat, neque in præsenti materia indicare potest aliam causam nisi rationem formalem objecti, et proprium et adæquatum motivum detestandi peccatum, aliqui actus ille, cuius causa assignatur, non erit verus pœnitentiae actus; nam de ratione hujusmodi actus est, ut ex illo motivo adæquate eliciatur. Alioqui si causalis illa non indicat hujusmodi causam motivam, sed condi-

tionem sine qua non, aut quippiam simile, oportebit, actum illum habere aliud objectum formaliter, et ita non erit actus pœnitentiae, de quo loquimur. Quocirca vel duæ illæ propositiones in præsenti materia eundem sensum referunt, vel illa causalis non explicat propriam causam actus pœnitentiae, ratione cuius dicimus, esse virtualem displicantiam omnium peccatorum.

10. *Primum notabile pro responsione.* — *Secundum notabile.* — *Si ratio detestandi unum mortale est adæquata, non potest voluntas pro eodem tempore complacere in aliquo.* — Ut vero respondeamus ad rationem in oppositum, et ad omnia exempla, advertere imprimis est, nos non dicere, eum, qui vult aliquod objectum sub ratione universalis adæquata, ex necessitate velle formaliter omnia similia objecta, sed virtualiter tantum. Quamvis autem libertas voluntatis possit conferre ad volendum formaliter unum objectum, et non aliud, non tamen potest separare virtualem inclusionem unius in alio, et consequenter nec separare potest virtualem volitionem unius a formalis volitione alterius, quam habere supponitur ex libertate sua. Ut potest voluntas pro sua libertate efficaciter intendere finem, et non velle formaliter aliquod medium, non tamen potest non velle virtualiter media, si intendit efficaciter finem. Et propter hanc causam exempla, quæ afferuntur, non sunt ad rem, præter alias, quas statim declarabimus. Deinde est considerandum, nos loqui de causa adæquata et præcisa ratione volendi aliquod objectum, nam si illa est omnino eadem in omnibus particularibus objectis, fieri non potest, moraliter loquendo, ut voluntas unum eorum velit, et alia nolit actu positivo et repugnante; quod maxime verum est, quando illa ratio talis est, ut in ea quodammodo connectantur omnia materialia objecta, in quibus illa ratio reperitur. Primum horum declaratur in illo exemplo de patre legante uni filio centum; nam si ille singulariter ea legat, revera præcise et adæquata non movetur ex eo quod filius ejus est, sed ex eo quod talis filius est, seu quia cum conditione filii conjunguntur aliae, quæ plus movent ad legendum illi, quam aliis. Quod si quis fingat, nullam omnino esse rationem ex parte objecti, que mouere possit, præter rationem filiationis, et ex sola libertate determinari voluntatem patris ad unum potius quam ad alium, illud certe moraliter non potest acci-